

Presentació

Eric Ortega González*
Jordi Garcia Farrero**

Recepció original: 15 de febrero de 2024

Acceptació: 22 de març de 2024

Publicació: 30 de juny de 2024

L'any 2022 es van celebrar a Barcelona, amb motiu del centenari de la fundació de l'Escola del Mar, diverses activitats que cercaven rescabalar i fer justícia la memòria d'una Escola que fou referent indiscutible de la renovació pedagògica a casa nostra (Brasó i Torrebadella, 2022; Domènech, 2022; Garcia i Martín, 2022). Tot aprofitant aquesta efemèride, la Societat d'Història de l'Educació dels Països de Llengua Catalana i el Grup de Recerca en Pensament Pedagògic i Social Contemporani (GREPPS) de la Universitat de Barcelona tingueren la iniciativa de dedicar les xxv Jornades Internacionals d'Història de l'Educació a historiar l'atracció pedagògica vers la mar esdevinguda entre els segles XIX i XX. Cal deixar constància que foren unes exitoses trobades que aplegaren un bon nombre de receradors vinguts de diversos punts del planeta i que demostraren, un cop més, l'interès educatiu per la mar. Una mar que històricament ha estat objecte de representació artística, de que d'atemoriment i de rebuig, com quan, en època medieval, era vista com un lloc d'emanacions putrefactes i despulles de tota mena (Brugarolas, Ortega i Pascual, 2023).

Tanmateix, no fou fins a finals del segle XVIII i, especialment, durant el segle XIX i la primera meitat del XX que, a redós de la recuperació de les pràctiques balnearies i de l'ús terapèutic de l'aigua del mar –tal com van fer alguns metges com Pere Felip Monlau, autor d'una obra de referència sobre la higiene dels banys de mar (1869)– que tornaren a proliferar a escala europea. Així les coses, es donaren les condicions culturals per a començar a veure la mar com una font de reflexió i de pràctica educativa en un moment en què la pedagogia es deixava influir per uns vents higienistes i plenairistes que destacaven per la ferma voluntat de proveir amb unes condicions ambientals més propícies la criança, l'educació, el creixement i el desenvolupament dels infants (Vilanou, 1995). I que ho feien tot aprofitant els espais lliures de la brutícia, insalubritat, contaminació i desordre propis de les urbs, sota el supòsit que el contacte ple amb la natura tenia un efecte sanador alhora que alliberador per a les criatures. Això portà a crear escoles en indrets naturals, així com a introduir pràctiques com les colònies, les excursions, els banys de sol o els banys al mar. Pràctiques, totes elles resultat no només de la preocupació mèdica i higiènica a la recerca de l'envigoriment de la salut malmesa dels infants, sinó també de

(*) Eric Ortega González és pedagog, màster en Educació en Valors i Ciutadania i doctor en Educació i Societat per la Universitat de Barcelona. Professor associat del Departament de Teoria i Història de l'Educació de la Universitat de Barcelona i professor col·laborador de la Universitat Oberta de Catalunya. Membre del Grup de Recerca en Educació Moral (GREM) i del Grup de Recerca en Pensament Pedagògic i Social Contemporani (GREPPS). Les seves línies de recerca es concentren al voltant de l'ètica, la filosofia de l'educació i el pensament pedagògic contemporani. ORCID: 0000-0002-6747-0336. Adreça electrònica: ericortega@ub.edu

(**) Jordi Garcia Farrero és pedagog, màster en Història Contemporània i Món Actual i doctor en Educació per la Universitat de Barcelona. Premi extraordinari de doctorat (curs 2012/2013). Professor del Departament de Teoria i Història de l'Educació de la Universitat de Barcelona i membre del Grup de Recerca en Pensament Pedagògic i Social (GREPPS). Les seves línies de recerca se centren en els estudis dels discursos pedagògics contemporanis. ORCID: 0000-0002-9669-0485. Adreça electrònica: jgarciaf@ub.edu

la voluntat de transmetre el gust i el gaudi estètic per la natura i la vida a l'aire lliure (Plannella, 2004).

Així pot ser afirmat, sense risc de sonar agosarat, que la pedagogia de finals del XIX i principis del XX es va fer a la mar en comptes de fugir d'ella. Ben al contrari, almenys en un inici, del que fou el cas del fascinant Martin Eden, protagonista de la novel·la homònima de Jack London (2023). Martin Eden, un home que, enamorat de Ruth Morse, deixarà la rigorosa vida de mar que l'havia portat a veure paisatges exòtics i a habitar els baixos fons de la societat, per a convertir-se de manera autodidàctica en un àvid lector i un impulsu escriptor i arribar a ser un digne, per bé que un xic díscol i inconformista, pretendent de la petita dels Morse. Amb el temps, el bo de Martin s'adonarà que tan la vida burgesa com la seva estimada, amb les que tant havia somiat, no deixaven de ser més que un miratge ple de pompa i circumstància, raó per la qual prendrà la decisió, tal vegada pedagògica, de tornar-se a fer a una mar de la qual mai no en tornarà a sortir ja. I és que no hem d'oblidar que la mar, a banda d'una estètica, té també una política que, en no poques ocasions, cal titllar de tràgica i, fins i tot, de mortal. Especialment, però no només, si pensem en la nostra mar, la Mediterrània, i en les seves costes, vies d'escapament i destí fatídic de persones que s'hi llencen i s'hi fan, tot cercant un futur millor, i que, com el Martin, per bé que per raons molt diferents, mai més no podran escapar d'ella.

Vet aquí, emperò, que aquest monogràfic té la voluntat de vincular-se tan a l'esperit de les jornades esmentades com a la memòria de l'Escola del Mar i, per aquesta raó, pretén continuar fent-se a la mar, sense per això deixar de tenir presents les persones que no poden fugir d'ella, amb l'objectiu de continuar pensant i repensant la mar i l'atracció que aquesta ha despertat des d'una perspectiva històricoeducativa, tot posant èmfasi en els viatges, la circulació d'idees pedagògiques i la producció audiovisual de la qual ha estat objecte. En aquest sentit, pot afirmar-se el caràcter insòlit d'aquest monogràfic en el conjunt de la producció historiogràfica sobre educació. És evident que s'han fet i es fan moltes obres que parlen completament o parcialment sobre algun aspecte relacionat amb els discursos, les pràctiques i els interessos marítims que hagin pogut despertar-se des de l'educació. Bona prova d'això són les diverses publicacions que hi ha sobre l'Escola del Mar, els viatges d'estudis en creuers o els efectes beneficiosos de l'aigua de mar en la malsesa salut dels infants, entre d'altres. Tanmateix, aquest ha de ser un dels pocs –si no l'únic– monogràfic fet fins al dia d'avui amb la pretensió d'aplegar tot un seguit d'estudis que tractin l'interès pedagògic per la mar des d'una perspectiva històrica i que ho facin, a més, tot agombolant un conjunt d'autors que són referència en els seus respectius camps d'investigació.

Ens referim a autores com Meritxell Simon-Martin, Gloria Jové Monclús i Felip Niubó Gassol, de la Universitat de Lleida (UdL), les quals amb «El mar com a paisatge pedagògic: Freinet, el moviment Batec, i els "cursillos de selección profesional" a l'Escola Normal de Lleida», text que obre el monogràfic, presenten un treball de recuperació d'unes pràctiques didàctiques de gran repercussió entre els mestres lleidatans, a través del rastreig de la presència dels principis pedagògics freinetistes en la materialització dels «cursillos» a l'Escola Normal de Lleida per mitjà de la temàtica del mar. O a plomes com les del professor José G. Gondra, de la Universidade Estadual do Rio de Janeiro (UERJ), qui amb «As viagens e suas películas: Um brasileiro "nos países mais adiantados da Europa" (1880-1884)» ens ofereix una reflexió entorn de la professionalització de la docència a través del testimoni del viatge d'un professor brasiler a tres països europeus entre 1880-1882, en

què el reporter examina les escoles normals amb l'objectiu de contribuir al debat sobre les polítiques de formació del professorat al Brasil.

També al·ludim a treballs com el del professor Ginés Puente Pérez, de la Universitat Jaume I (UJI), qui amb «Influències i confluències del discurs pedagògic de Teresa Mañé Miravent (1865-1939): la transnacionalització de les idees» analitza el paper de Teresa Mañé Miravent com a directora de *La Revista Blanca*, i la influència que aquesta va tenir en l'afavoriment de l'intercanvi editorial entre diversos indrets del món, sobretot del Mediterrani i l'Atlàntic. O a la contribució de la professora Vivian Batista da Silva, de la Universidade de São Paulo (USP), qui amb el seu article, intitulat «Lições a aprender nos manuais que ensinam a ensinar: rotas do além mar (Portugal e Brasil, 1870-1970)» examina els coneixements produïts i circulats en manuals pedagògics publicats a Portugal i Brasil entre 1870 i 1970, i en els que Europa i els Estats Units s'imaginaven com a espais de progrés, on tenien lloc les experiències educatives més innovadores i exemplars, mentre que les produccions portugueses i brasileres rebien la consideració d'«endarrerides» en termes educatius.

O al text «La mar no estaba serena. Peronismo, bienestar social, cultura física y producción audiovisual» dels professors Myriam Southwel i l'Eduardo Galak, del Consejo Nacional de Investigaciones Científicas y Técnicas i de la Universidad Nacional de La Plata (CONICET/UNLP), els quals analitzen la premsa cinematogràfica i els docuficcional de propaganda durant la presidència de Juan Domingo Perón, i on es ressalta la política pública de viatges útils al mar alhora que s'enllaçava amb la difusió de missatges propagandístics i partidaris addictes al règim peronista. Sense oblidar l'article que tanca el monogràfic, titulat «La “voluntad de psicología” como voluntad de verdad y de poder en la formación docente», de la professora Ana Laura Godinho Lima de la Universidade de São Paulo (USP) que analitza la relació entre psicologia i educació entre els anys 1920 i 1950 al Brasil a partir de l'anàlisi del *Manifest dels Pioners de la Nova Educació* i del conjunt de manuals de psicologia d'autors brasilers destinats a la formació docent, tot parant atenció en la mutació que la voluntat de veritat tingué des del coneixement dels docents sobre els continguts a ensenyar fins al coneixement psicològic que aquests havien d'adquirir sobre el nen i el seu desenvolupament, interessos i necessitats, mutació que també es veié patentitzada a banda i banda de l'Atlàntic.

Finalment, només queda afegir que per bé que aquest monogràfic ha estat editat a Barcelona, ciutat marítima per antonomàsia, i ha estat publicat per una revista pertanyent a una universitat amb una clara vocació marítima –a més de sentir-se emparentat amb les abans referides jornades celebrades a la ciutat comtal–, així i tot, té, com la mar, una vocació transcontinental i transcultural. Transcontinental perquè a banda de trobar autors de la península, són diverses les plomes que participen des d'Amèrica del Sud, continent amb el qual s'han mantingut –i encara es mantenen– extenses relacions marítimes. Transcultural perquè són tres (català, castellà i portuguès, amb les seves respectives variacions dialectals), les llengües cultivades per a escriure els diferents capítols. Fet que ens ha de congratular enormement, no només per la riquesa de perspectives que aquest fet suposa, i per demostrar un cop més l'interès palesat per aquesta temàtica allèn les nostres fronteres, sinó també per haver aconseguit escapar, un cop més, de l'imperialisme lingüístic anglosaxó a què l'acadèmia, que potser peca de ser poc transcontinental i transcultural –és a dir, de ser poc marítima–, sovint ens té abocats i tenallats.

Referències

- Brasó, J. i Torrebadella, X. (Curadors) (2022) *Parlen els menuts. Contes escrits pels infants de l'Escola del Mar de Barcelona (1933-1936)*. Barcelona, Edicions de la Universitat de Barcelona.
- Brugarolas, O., Ortega, E. i Pascual, À. (2023) *Fer-se a la mar. Narratives d'una descoberta pedagògica*. Barcelona, Publicacions de la Universitat de Barcelona.
- Domènech, S. (2022) *El viatge de l'Escola del Mar. Pere Vergés i l'Escola Nova de la Barceloneta*. Maçanet de la Selva, Aledis.
- Garcia, J.; Martín, J. L. (Coord.) (2002) *Cent anys fent Escola del Mar 1922-2022*. Barcelona, Memorial Democràtic.
- London, J. (2023) *Martin Eden*. Barcelona, Alba Editorial.
- Planella, J. (2004) «La pedagogia de la subjectivitat corporal: una relectura del naturalisme i el culturalisme». *Educació i Història: revista d'història de l'educació*, núm. 7, p. 31-62.
- Vilanou, C. (1995) «Higiene i educació física a les colònies». A *Actes del col·loqui universitari Artur Martorell, educador del nostre temps*. Universitat de Barcelona, 20, 21 i 22 d'octubre de 1994. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 181-206.